

ՀԱՍԿԵՌԻ

ՄԱՏԻՆԻԱՆԻԱՆ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

XII

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ

ՄԵՆԿԵԿԱՆ ԽԵՂԵՐ

Խմբագրեց
ՍՏ. ԼԻՍԻՏՆԱՆ

ԹԻՖԼԻՍ

796

Ժ-84

1907

25 APR 2013

Այս զրբոյկը կազմելիս, աշխատեցի տալ մի-
այն այն խաղերը, որոնք չը կան ալ Յ. Բարխու-
դարեանի կազմած «Մանկական խաղեր» (1895 թ.)
ժողովածուի մէջ, կամ տարբերում են այնտեղ
ընդունուածին: Քաղցր պարտականութիւն եմ հա-
մարում իմ առանձին շնորհակալութիւնս յայտ-
նելու ալ. Սենքերեմ Տէր-Սահակեանին եւ մա-
նաւանդ ալ. Երւանդ Լալայեանին, որոնք չա-
փազանց ջժանդակեցին ինձ՝ իմ տրամադրութեան
տակ ղնելով իրենց ձեռագիր հաւաքածունները:

ՍՏ. Լիսիցեան

36648-62

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Մայրերի ընտրութիւնը եւ խաղացողների հերթի սահմա-
նումը

1. Երկու խմբի բաժանելը: — Սաղից առաջ երկու
մեծ եւ ճարպիկ երեխայ մայր են ընտրւում: Այնուհետեւ
բոլոր խաղացողները երկու խմբի են բաժանւում «հա-
լա-հալա» գալով: Սաղացողները զոյգ-զոյգ առանձնա-
նում են եւ իրենց ծածուկ անուններ են նշանակում,
ապա գալով մայրերի մօտ «հալա» են ասում: «Հալա-
հալա» — «Ընկերայ սալա», — պատասխանում է մայրերից
մէկը: Սաղացողները տալիս են իրենց ծածկանուննե-
րը եւ հարցնում: «Նու՞ն էս թէ՞ բերդի դու՞ր», կամ
«ցորենն ես թէ՞ գարին»: Նախ մէկ մայրն է ընտրւում
— «Նու՞ր» կամ «գարին» եւ վերցնում է ընտրածին իր
կողմը. հարցնողներից միւսը մնում է միւս մօրը: Յա-
ջորդ զոյգն է մօտենում եւ ասում իր ծածկանունները:
Այս անգամ ընտրողը լինում է միւս մայրը: Այսպէս
բոլոր խաղացողները բաժանւում են երկու մասի:

Այնուհետեւ որոշում են թէ այդ խմբերից որը
պէտք է առաջինը սկսի խաղը կամ ներգործական
դերը կատարի, Դրա համար հետեւեալ ձևերը կան:

ա) Մայրերը միմեանցից քիչ հեռաւորութեամբ դէմ առ դէմ կանգնում են: Նրանցից մէկը մի ոտը առաջ է փոխում և ասում. «հոպպէ, հոպպէ»: Դիմացինը նոյնպէս մի քայլ առաջ է փոխում՝ պատասխանելով. «գարա թոպպէ»: Այնուհետև կրկին մի ոտ մօտենում է առաջինը, ապա երկրորդը: Այսպէս մինչև որ մէկի ոտքը կպչում է միւսի ոտին: Որի ոտը կըպչում է, նա է խաղը սկսողը կամ յարձակողը. «քեստողը»:

բ) Մի փայտ օդում վեր են ձգում: Մայրերից մէկը աշխատում է փայտը բռնել: Այնուհետև որտեղից որ նա բռնեց, միւսը բռնում է փայտը նրա ձեռքի վերից, կպցնելով իր ձեռքը նրա ձեռքին: Յետոյ կրկին բռնում է առաջինը՝ նոյնպէս իր ձեռքը երկրորդի ձեռքին կպցնելով, ապա երկրորդը. այսպէս շարունակում են, մինչև որ մէկի ձեռքը հասնում է փայտի ծայրին: Որի ձեռքին որ փայտի ծայրը մնաց, նրա կողմն է սկսողը:

գ) Մայրերից մէկը վերցնում է մի առփակ քար, թքում է նրա մի կողմի վրա ու հարցնում միւսին. «թացն ես թէ՞ չորը»: Քարը ձգում են օդի մէջ: Եթէ երկրորդի ցանկացած երեսն ևկաւ, սկսողը հօ նրա խումբն է. եթէ ոչ՝ առաջինի խումբը:

դ) Մայրերից մէկը վերցնում է մի դրամ և հարցնում է միւս կողմին. «Արծիւն թէ՞ գիրը»: և նախորդ ձևի պէս օդի մէջ ձգում: Եթէ երկրորդի ցանկացած երեսն է դուրս գալիս, սկսողը նրա խումբն է:

ե) Մայրերից մէկը բռան մէջ ծածուկ բար է

պահում և երկու բռունցքն էլ ամուր սեղմած՝ առաջ է քերում, ինչպէս «ջուխտ ու կենտ» խաղի մէջ. ու հարցնում է դիմացինին. «փուչն ես թէ՞ տուղը». երկրորդը ընտրում է փուչը կամ տուղը և խփում երկու բռունցքներից մէկին. եթէ նրա ցանկացածը դուրս եկաւ, սկսողը նրա կողմն է:

2. Ով կզւի. — Եթէ խաղի մէջ չի պահանջում երկու խմբի բաժանել, այլ հարկաւոր է լինում որոշել թէ օրինակ՝ ո՞վ կզւի, կամ ո՞վ բնումը կանգնի, կամ ո՞վ գետնին նստի, այլիկ են բաց անում: Մազացողներից մէկը իր բռնն է առնում մի փոքրիկ քար, որ պլիկ է կոչւում, և երկու բռունցքն էլ սեղմած՝ առաջարկում է մէկն ու մէկին բաց անել: Սա խփում է ձեռքերից մէկին. եթէ քարն է դուրս գալիս, հօ առաջինը ազատւում է և դառնում է վարպետ (առաջին թուղ, խաղ սկսող), իսկ քարը մնում է երկրորդին, որը նոյն ձևով առաջարկում է երրորդին և այլն: Եթէ փուչն է դուրս գալիս, խփողը ազատւում է, իսկ ում մօտ քարը մնում է, նա դիմում է հետևի աւ ընկերոջը: Ում մօտ որ վերջին անգամն է մնում քարը, նա է կզւողը, կամ բնում կանգնողը, կամ գետնին նստողը:

Խաղեր սուսնց գործիքի

1. ԳԱՌՆ ՈՒ ԳԱՅԼԸ

Մեծ մասամբ փոքրահասակ երեխաներ հաւաքուում են, ընտրուում են իրենց միջից մի գայլ, մի հովիւ, իսկ միւսները լինում են շներ: Որոշուում են գայլի բունը, գառների մակադատեղին, և բոլորի գլխարկները դնում են այնտեղ իբրեւ գառներ: Հովիւը կեղծ կերպով բնում է մի տեղ, շներին էլ մի-մի տեղ նստեցնում է, թագ կացնում գայլը կամացուկ գալիս է, հոտոտում մէկ-մէկ և հէնց գլխարկներից մէկը բերանով վերցնում է և սկսում է փախչել, հովիւը աղաղակում է «հարայ, գառը տարան»: Շները յարձակւում են. թէ կարողացան բռնել մինչև բուռը հասնելը, կրծեծեն, իսկ եթէ ոչ՝ բնին հասնելուց յետոյ են մօտեցնում, գայլն է սկսում նրանց խեղդոտել:

2. ԶԽՏԱՏՄԲԻ

Բաժանւում են երկու-երկու ընկեր և ապա երկու ընկեր բռնում են միմեանց ձեռքից (մէկը աջ ձեռքով, միւսը ձախ): Միւսները սկսում են նրանց խփել,

իսկ նրանք էլ աշխատում են մէկին բռնել: Եթէ որեւէ մէկին բռնեցին, սա և իր ընկերը շտապով պէտք է իրար ձեռք-ձեռքի տան և այսպէս շարունակեն խաղը:

3. ՀԱՐԱՅ-ՄՕԼԼԱ

Բաժանւում են երկու խմբի: Ամեն մի խմբում լինում է մէկը աչքերը փակող, մէկ խմբում՝ Ա., միւս խմբում՝ Բ.: Ա.-ի ընկերները պահւում են, իսկ Ա.-ն մնում է Բ.-ի ընկերների մօտ և բնի մօտ փակում է Բ.-ի աչքերը: Երբ իր ընկերները արդէն պահած են լինում, Ա.-ն բաց է անում Բ.-ի աչքերը. սա գնում է պահաճներին վնասելու, իսկ Ա.-ն աշխատում է Բ.-ի ընկերներին հեռացնել բնի մօտից: Երբ բաւական հեռացրած է լինում, աղաղակում է. «Հարայ-մօլլա» — իր ընկերները թագստի տեղից դուրս են գալիս և աշխատում են բռնել Բ.-ի ընկերներին (բայց իրեն Բ.-ին իրաւունք չունեն ձեռք տալու). եթէ որ և է մէկին բռնեցին, այն ժամանակ յաղթեցին Ա.-ի ընկերները, իսկ եթէ Բ.-ի ընկերները կարողացան առանց բռնելու բոլորը բունը հասնել, կը նշանակի դրանք յաղթեցին և այժմ պէտք է Ա.-ի աչքերը փակեն և այդպէս շարունակ:

Եթէ Բ.-ը տեսաւ պահաճներից մէկին, նա է կանչում «Հարայ-մօլլա» ու իր ընկերներով վազում դէպի բուն. պահաճները պիտի դուրս գան նրանց բռնելու:

4. ԴԱԼԼԱՔ ԲՕՐԱ

Մի փոքրիկ փոս են փորում. մէկը մի ոտքը

գնում է այդ փոսի մէջ, միւս ոտքով աշխատում է խփել միւսներին, իսկ միւսները աշխատում են թակել նրան: Երբ ներսինը մէկին խփեց ոտքով, դա համարւում է կտրւած և դա է ներս մտնում և այսպէս շարունակւում է:

Կ 5. Ա. Գ. Ա. Գ. Ա.

Բաժանւում են երկու խմբի և 20—30 քայլ հեռաւորութեամբ (նայելով հասակներին) կանգնում են միմեանց հանդէպ իրար ձեռքից բռնած: Ամեն մի խմբում լինում է մայր: Յետոյ մայրերը հերթով սկսում են հարց ու պատասխան:

ա) Ագադա:

բ) Ագլինդագա:

ա) Տաղաշա:

բ) Տաղգլինդուշա:

ա) Բէլաշա:

բ) Բէլքլինդուշա:

ա) Տեսնենք, տեսնենք, ո՞վ պիտի գայ:

բ) Հլէ (գիմացինի խմբից մի որեւէ անուն է տալիս, օր. Սահակ, Սօնա և այլն) գայ, շուտ գայ:

Երբ մէկի անունը տալիս են, սա պէտք է վազի և գիմացիներից երկուսի (որոնց ինքն ընտրեց) ձեռքերը միմեանցից բաժանի (բայց ոչ թէ ձեռքերով, այլ մարմնի հարւածով): Եթէ չը կարողացաւ, ինքը կը մնայ նրանց մօտ և նրանց ընկերը կը համարւի: Իսկ եթէ կարողացաւ կտրել, հակառակ խմբ-

բի անդամներից մէկին, կտրած տեղի աջակողմեան կամ ձախակողմեան խաղացողին. տանում է իրր իրենց ընկեր իր բանակը: Այսպէս շարունակւում է, մինչև որ այս կամ այն շղթայի մէջ էլ խաղացող չի մնում:

6. ԱԶՔԱԽԸՓՈՒԿ ԿԱՄ ՊԱՆՄԱՐՏՈՅԻԿ

Սովորաբար խաղում են այնպիսի տեղերում, ուր թագ կենալու յարմարութիւններ կան: Նախ նշանակում են բունը, և վիճակով ընտրում մինին, որ առաջինը խփելու է աչքերը: Սա կոչւում է բուբբուն, մինչդեռ յետոյ խփողները կոչւում են շուն: Բուբբուն բնում ձեռքերով խփում է աչքերը. նրան հարցնում են. «Անունդ ի՞նչ է»: «Ալի, Ալի», պատասխանում է բուբբուն, լինի նա տղայ թէ աղջիկ: «Թէ որ նայես՝ աչքիցդ լուսը հալի, հալի, վայր թափի, մի թոփ ասեղ մէջը խրի», անէծք են դնում միւսները և վազում թագ կենում: Երբ բոլորը թագնւում են, մինը բղաւում է. «Բիտտի», որով բուբբունին իմացնում են, թէ՛ բոլորը թագնւած են և կարող եւ աչքերից բանալ: Իսկոյն բուբբուն կանչում է՝ «Զիտտի» և բաց անում աչքերը: Այս խօսքով էլ նա իմացնում է պահապաններին, թէ արդէն բաց է անում աչքերը: Բուբբուն պրտում է պահապաններին և եթէ մինին նկատի, իսկոյն բնալէս ինքը, այնպէս և նկատւածը վազում են բունը: Եթէ նկատւածը առաջինը կարողացաւ հասնել բնին և թքել, կազատւի, իսկ եթէ ոչ՝ կը դառնայ շուն, միւս անգամին կը խփի աչքերը: Յետոյ բուբբուն պտրում

է Ժիւաներին և գտածի հետ վազում բռնէր թքելու: Եթէ պահմտածները յարմար առիթ գտնեն, դեռ չը նկատուած վազում են դէպի բռնէր թքում և ազատում շուն լինելուց: Նկատուածներն էլ եթէ կամենան իմացնել պահմտածներին թէ յարմար է դուրս գալ և վազել բռնէր, կանչում են. «Գունտ ու կծիկ դուրս թք-ռէ՛ք»: Այսպէս դուրս են գալիս բոլոր թագ կացածները և ով առաջինը չի կարողացել բուրբուից առաջ հասնել բնին և թքել, դառնում է շուն և խաղը նոյնկերպ կրկնուում է:

7. Լ Ա Լ Օ Յ Ի Ն Ի

Այս խաղի ժամանակ պահանջուում է պահպանել խորին լուռութիւն: Խաղացողները միմեանց մօտ ծալապաիկ նստում են շրջանաձև: Մօր հ'տ բոլորը շրվացնելով, դաստակները բաց՝ բարձրացնում են ձեռները մինչև գլուխը և խփում ծնկներին: Մայրը աջ ձեռով խփում է իր աջ կողմը նստողի ձեռքերին և զանազան նշաններ անում, օր. ձախ ձեռով բռնում է նրա քիթը, աջ ձեռի ցուցամատը քսում վրան, ձեացնելով իրր թէ կտրում է և դնում նրա բերանը, կամ մի-մի կամաց ապտակ խփում այտերին և քաշում է մի ականջը և այլն: Ապա յաջորդի վրա ցոյց տալով՝ մայրը կարճ շվացնում է, որով հասկացնում է, թէ միևնոյնը կրկնիւր կամ ցոյց տուր ընկերիդ վրա: Նորից մօր հետ բոլորը շվացնելով բարձրացնում են ձեռքերը, խփում ծնկներին, և նոյնը առաջինը կրկնում է աջ հարևանի վրա: Այսպէս բոլորը յաջորդաբար

կրկնում են մօր արածները և երբ վերջինը նոյնը անում է մօր վրա, սա մի ուրիշ բան է անում, որը նոյնութեամբ բոլորից կրկնում է: Եթէ մինը չի կարողանում մօր արածը նոյնութեամբ կրկնել կամ խօսում է, նրան «զրխկացնում են»—բռնում են ոտներից ու գլխից, բարձրացնում են և մէջքը մի քանի անգամ գետնին խփում: Երբեմն մայրը նշաններով կանչում է միևնոյն շրջանի մէջ և հրամայում է նրան զանազան դերեր լռելեայն կատարել, օր. կատու ձևանալ և մուկ բռնել, մինին կապկի պէս խաղացնել, մի ուրիշին շալակած ման ածել, սրան նրան տնազ անել և այլն: Եթէ մինը չը կարողանայ լիովին, ճշտութեամբ կամ առանց ծիծաղելու կատարել առաջնորդի հրամանը, նրան ևս «զրխկացնում են»:

Երբեմն մայրը մըոտում է մատները և զանազան նաշխեր է քաշում իր երկու կողմը նստողների երեսներին, այնպէս որ սրանք բոլորովին չեն իմանում և ապշած նայում են իրենց վրա ծիծաղող ընկերներին: Եթէ մայրը շատ խիստ է լինում, խաղացողները նշաններով համաձայնութիւն են կայացնում և անձայն թափուում են առաջնորդի վրա ու նրան ևս «զրխկացնում են», երբեմն էլ գահընկէց անում ու նոր մայր ընտրում:

8. Տ Ը Զ - Տ Ը Զ

Խաղում են միայն երեք երեխայ, մինը կոչում է մեղու, կանգնում է երկուսի միջև, ոտները բացած դնում է նրանց՝ մէկի աջ, միւսի ձախ ոտների վրա և ծածկում

մի գտակ: Մրա աջ կողմը կանգնողը իր աջ դաստակը բաց դնում է իր ձախ այտի վրա, իսկ ձախ կողմը կանգնողը՝ իր ձախ դաստակը բաց դնում է իր աջ այտին: Մեղուն երկու ցուցամատները դնում է իր քրթին և աջ ու ձախ օրօրելով արգարզում է, ու յանկարծ ապտակ խփում կողքիններին մինի դաստակին, աշխատելով հուշ գալ, որ ապտակ ուտողը իսկոյն չը կարողանայ իր ազատ ձեռքով խփել, վայր զցել զըտակը: Գտակը վայր զցողը դառնում է մեղու, իսկ մեղուն կանգնում է նրա տեղը:

9. Տ Ո Ւ Ք Ա Ն-Չ Ո Ւ Ք Ա Ն

Առաւելապէս խաղում են աղջիկները և խաղացողների թիւը չի սահմանափակւում, որքան շատ, այնքան լաւ: Բռնում են միմեանց ձեռքից և ուղիղ գծով կանգնում. ծայրիններից մինը հարցնում է, իսկ միւսը պատասխանում. «Չորան, չորան», գիծ չորան: «Մեր ոչխարը ո՞ւր գնաց»: «Ալա սարը»: «Ի՞նչ է ուտում»: «Խուռմա»: «Ի՞նչ է խմում»: «Հուռմա»: «Չուռնով գանք թէ՞ դաւուրով»: Եթէ պատասխանն է «գուռնով», մի ծայրը «զըռ-զըռ» անելով, իսկ եթէ «դաւուրով» «զըռ-զըռ» անելով գնում անցնում է միւս ծայրի վերջին գոյգի թևի տակով, յետոյ երկրորդի, երրորդի և այլն, առանց ձեռները բաց թողնելու, որով նրանք բոլորը կազմում են մի շղթայ, ձեռքերը կըրծքերի վրա խաչաձևած: Բոլորը մնում են կանգնած, իսկ երկու ծայրինները պըպզում են. առաջինը երեք անգամ ձայնում է երկրորդին. «Ժամկոչ ամի», վերջապէս լը-

սում է երկրորդը և կանչում, — չրամէ: «Մէկ կրակ տուր», խնդրում է առաջինը: — Ահա՛ ասում է երկրորդը: «Մէկ էլ տուր, սա մարեց», — կրկնում է առաջինը: — Ահա՛: «Մէկ էլ, սա էլ մարեց» — Ահա: «Սա վառեց», ասում է առաջինը և ձեռքնում, իբր թէ ծխաքար է ծխում: «Ժամկոչ ամի», կրկին կանչում է առաջինը: — չրամէ, պատասխանում է երկրորդը: «Թաղաւորն ասաւ թէ փաշա ենք առել, մի բիշ սխտոր ծեծեցէք»: Բոլորը խփում են ոտները գետին և «սըխ սըխ» ասում. յետոյ նորից առաջին մայրը կանչում է երկրորդին: «Ժամկոչ ամի» — չրամէ: «Թաղաւորն ասաւ թէ լացը ենք արել, չւանը կարճ է», ասում է առաջինը — «Քաշենք, երկարի» պատասխանում է երկրորդը և բաշում են: Չեռքը բաց թողնողին, եթէ արդանեք են «զըխկ» են խփում, իսկ եթէ աղջիկներ, մի որևէ պատիժ տալիս:

10. Ե Ս Տ Ա Ր Ա Յ ×

«Ես տարայ» ասելով խփում են մինին և փախչում, իսկ սա, որ շուն է կոչւում, աշխատում է բռնել խփողին առանց մի ուրիշից հարած ուտելու, և եթէ աջողեցրեց՝ բռնւածն է դառնում շուն:

11. Չ Ո Ւ Ռ Ա Ռ Ա Յ

Նախ փայտով կամ ոսկրով գծում են գետնին 5 — 7 սաժէն երկարութեան մի շրջան, բաժանւում երկու խմբի, վիճակով մի խումբը կանգնում է շրջանի մօտ և աշխատում է թոյլ չը տալ միւս խմբի անդամ-

ներին մտնելու շրջանի մէջ: Այս նպատակով նրանք ձեռով խփում են շրջանին մօտեցողներին, որով վերջիններս «մեռնում են»—դադարում են խաղալուց:

Միւս խմբի անդամներն աշխատում են վազել, անցնել ա. խմբի երկու անդամի միջով: Եթէ երկրորդ խմբից մէկը առանց խփելու մտնի շրջանի մէջ և ասի «չուռ առայ», այն ժամանակ սա մի յաղթութիւն է լինում ա. խմբի վրա: Խմբերը փոխում են տեղերը և խաղը նոյնիկերպ շարունակւում է: Նոյնն է լինում, երբ մի խմբի բոլոր անդամները «մեռնում են»:

12. ԳԱՅԼԻ ԱՂԻՒՍԻՆ, ՀԱՍՍԻ

Մի երեխայի ձեռքերից բռնում են երկու երեխաներ, որոնցից մինը կոչւում է գայլ, իսկ միւսը՝ աղւէս: Գէլը վազում է աղւէսի ետևից, աշխատելով բռնել նրան, և եթէ աջողի՝ ինքը դառնում է աղւէս, իսկ աղւէսը գայլ և նորից գայլը աղւէսի ետևից է վազում: Սրանց վազելու ժամանակ, նրանց ձեռքերը բռնող երեխան պտտւում է ու ասում. «գայլն աղւէսին հասաւ, գայլն աղւէսին հասաւ»:

13. ՊՈՒՏ - ՊՈՒՏ

Այս խաղը սովորաբար խաղում են աղջիկները: Փոքրիկ աղջիկները շրջանաձև պըպզում են և իւրաքանչիւրի մօտ կանգնում է նրանից փոքր ինչ մեծ աղջիկը. պըպզող աղջիկները կոչւում են պուտ և նրանց երեքմ փոխարինում են փոքր ինչ մեծ քարեր, կանգնողներին միայն մինը պուտ չի ունենում և կոչւում է շուն:

Ներթով մօտենում է շունը մի պուտի և հարցընում կանգնողին.

«Ի՞նչ ուտենք»:

— Զիր ու չամիչ, — պատասխանում է կանգնողը:

«Բ՞րտեղից ուտենք. — հարցնում է շունը.

— Գողանանք ուտենք. կամ «Տէրտէրանց տնից» և կամ մի ուրիշ տեղից — որոշում է կանգնողը:

«Ծափ տանք, վազենք». — ասում է շունը: Եւ երկուսն էլ ծափ են տալիս ու հակառակ կողմերով վազում: Եթէ շունը շրջան անելով՝ միւս վազողից շուտ հասաւ նրա պուտին, ինքն է լինում դրա տէրը. իսկ միւսը դառնում է շուն և գնում միևնոյն հարցումը տալիս դրկից պուտին: Իսկ եթէ շունը չը հասաւ, դարձեալ մնում է շուն և գնում նոյն հարցը առաջարկում միւս պուտին:

Վազելիս եթէ մինը շրջանի միջով անցնի, նրան պատժում են. եթէ խաղացողները տղաներ են «գըլսկ են զարկում» իսկ եթէ աղջիկներ՝ մի այլ պատիժ են տալիս:

14. Ո Տ Ք Հ Ա Մ Ր Ե Լ

Խաղացողները, որոնց թիւը չի սահմանափակւում, միմեանց մօտ շրջանաձև պըպզում են: Մինը իր ծնկից սկսելով համարում է բոլորի ծնկները մինչև տասը: Տասներորդը ետ է քաշում ոտը: Համարանքը շարունակւում է դարձեալ մէկից մինչև տասը: Երբ մնում է միայն մինի ծունկը, այն ժամանակ բոլորը վեր են կենում և շրջան բռնում, անսկիւր մնացողին շրջանի

մէջ: Սա այնուհետեւ կոչուում է շուն: Երջան բռնողները առանձնապէս յարժար միջոցին բաց են թողնում ձեռքերը, խփում շանը և նորից ձեռքերը բռնում: Խաղը այսպէս շարունակուում է, մինչև որ շունը մինի բաց թողած ձեռքը բռնի և գետնին թքի. այն ժամանակ այդ երկուսը փոխում են իրենց տեղերը և նոյն կերպ շարունակուում է խաղը:

15. ՀՐԵՇՏԱԿ ԵՒ ՍՍՏԱՆԱՅ

15: Խաղացողներից մէկը ընտրուում է հրեշտակ, միւսը սատանայ, մէկն էլ դառնում է ֆնացածների մայր և ամենքին տալիս է միմի ոսկեղէնի, լուսատուի, քաղաքի, գիւղի և այլ կեղծ անուններ: Հրեշտակն ու սատանան իրար կողքին կանգնում են և առաջ հրեշտակը, ոտը գետնին դարնելով, ասում է: «Ձբխկ-չըխկ»: Մայրը պատասխանում է: «Ո՞վ է».— «Հրեշտակն է».— «Ի՞նչ ես ուզում»: Հրեշտակը որ և է անուն է տալիս: Եթէ այդ անունը խաղացողներից որ և է մէկի վրա գրւած է, հրեշտակը առնում, տանում է նրան: Հերթը գալիս է սատանին: Նա չլ միկնոյն կերպով դուռը ծեծում է և մի անուն տալիս: Այսպէս շարունակուում է, մինչև որ բոլոր երեխաները դառնում են հրեշտակի կամ սատանի բաժին: Յետոյ բոլոր կողմնակիցները շարուում է իրենց ընտրողի ետևից, գրկելով միմեանց գոտաանդից: Այդ հրեշտակն ու սատանան կանգնում են գետնին խաղած մի գծի մօտ, երկու ձեռքերը իրար են տալիս և ոտները սահմանի վրա դնելով, դեմով քաշում են հակառակ կողմը: Եթէ սա-

տանի կողմնակիցները հրեշտակի կողմ անցնեն, յաղթւած են. իսկ եթէ հրեշտակի կողմնակիցներն են յաղթւում, դառնւած են մեղաւոր և միւսները նրանց վրա թափւելով՝ ծեծում են:

16. Ա Լ Ա Բ Է Կ Ի Կ Ա Տ Ո Ի Ն

Մայրը իր զաւակներին կանգնեցնում է իր շուրջը և ոչխարների պէս կթում է: Մի տղայ էլ իրրեւ կատու գալիս է ու կանչում. «միաճւ, միաճւ».— «Ո՞ւմ կատուն ես»,—հարցնում է մայրը.— «Ալաբէկի»,—պատասխանում է կատուն:—«Ի՞նչ ես ուզում».— «Մեր ու մածուն».— «Ո՞ւմը պիտի տանես».— «Իմ ձագերին».— Այն ժամանակ մայրն ասում է.— «Փը՛շտ, փը՛շտ, կորի, տիրածեւ կատու»։ Այսպէս ասելով մայրը շարունակում է կթել, մինչև որ բոլոր ոչխարներն էլ կթի: Մայրը վեր է կենում, կաթը դնում է մէկ խաղացողի գլխին, բոլորի աչքերը կապում է, առջևի փէշերը բերաններն է տալիս, ասում է. «խել՛ք կացէք, գնամ լւացւեմ, էս է կը գամ», գնում է շրջանից դուրս: Կատուն ներս է մտնում, կաթը թափում է, աչքերի կապերը արձակում է, փէշերը քաշում է բերաններից ու փախչում: Ոչխարները լալիս են: Մայրը գալիս է ու հարցնում մէկին: «Կաթը ո՞վ թափեց»: «Ես չը գիտեմ, նա գիտի»: Մայրը մօտենում է մատնանշած հատեմ, նա գիտի: «Կաթը ո՞վ թափեց».— «Ես չը գիտեմ, նա գիտի»:—Վերջինը ասում է. «Կատուն թափեց»: Մայրը վազում է կատուն ծեծելու, բոլոր երեխաները ճիւղւով ետևիցն են ընկնում, բռնում կատուն, ծեծելով նրան բռնում:

29-36 995

17. ԱՆՆԱ ՄԱՐԻԿ, ՈՐ ՉԵՄ ՏԱՅ

Երեխաներից (մեծ մասամբ աղջիկներն են խաղում են այս խաղը) մէկը լինում է մայր, միւսը անդրանիկ, որ մօր հետեւ է բռնում, իսկ մնացածները իրար հետից են բռնում: Աղջիկներից մէկը գայլ է դառնում: Նա գալիս է ու անում մօրը. «Ինձ այս առից անց կացրո՞ւ»: — «Կարող ես, ինքդ թո՛ւր», — պատասխանում է մայրը: Նա էլ մէկ ոտով թռչում է. յետոյ ասում է. «Ինձ այս գետից անց կացրո՞ւ»: — «Կարող ես, ինքդ թո՛ւր»: Այս անգամ գայլը երկու ոտով է թռչում, գալիս է մօր մօտ և ասում. «Մայրիկս հիւանդ է, քեզից կաթ է ուզում»: Նա էլ պատասխանում է. «գառներս դեռ չեն եկել»: Այդ ժամանակ միւս կողմից գառները (հետը շարած մանուկները) կանչում են. «բէ՛, բէ՛, բէ՛»: Մայրը կթում է և տալիս է գայլին, նա էլ գնում է, բայց յետոյ կրկին գալիս է. «Մե կատուն թափեց, մէկ կտոր էլ տո՛ւր»: Մայրը այս անգամ չի տալիս: Գայլը կանչում է. «Կը գամ, գօռով կը տանեմ»: Մայրը սկսում է թևերը տարածել, իր գառները պաշտպանել ու բոլորը միտին ասում են. «Աննա մարիկ, որ չեմ տայ»: Դիմացինը կրկնում է «Աննա մարիկ, որ կը տանեմ», և այսպէս ցատկոտում են: Եթէ գայլը կարողացաւ իր ձեռքը մէկ խաղացողին կոցնել, տանում է մի կողմ ու վերադառնում: Այսպէս շարունակում է, մինչև որ մնում է անդրանիկը: Սրան պէտք է եօթն անգամ դիպչել: Յետոյ գայլը բերում է բոլոր գառներին կանգնացնում ու ասում.

«Ձուրը տաքացրել եմ, ձեր բուրդը պիտի լւանամ»: Անդրանիկից է սկսում: Անդրանիկն ասում է. «վայ, ջուրը տաք է»: «Դնացէք, սառը ջուր բերէք» — հրամայում է գայլը միւս գառներին: — «Ձեք գնայ»: Գայլը ստիպւած ինքն է գնում: Հէնց որ սա քիչ հեռանում է, անդրանիկը փախչում է մօր մօտ, որը հեռում է, և անդրանիկը փախչում է մօր մօտ, որը հեռում է և նորից սկսում է տաք ջրով նրա բուրդը լւանալ: Եւ այսպէս մինչև որ բոլոր գառները փախչեն իրենց մօր մօտ: Յետոյ ուրիշներն են դառնում մայր և գայլ, և խաղը սկզբից սկսւում է:

18. Դ Մ Բ Օ - Դ Մ Բ Օ

Իրարից հեռու, հրապարակի ծայրերին, երկու գիծ են անց կացնում գետինն և բաժանում են երկու խմբի: Ամէն մէկ խումբը կանգնում է մի գծի մօտ. սկսող խմբից մէկը մօտենում է միւս խմբից ումը որ կամենայ: Սա իր ափը պարզում է. Եկողը ասում է. «Իմքօ, դքօ» — «Հա՛», պատասխանում է միւսը: — «Քո մայրը ի՞նչ է եփել»: — «Քալաճօջ». Մէջն ի՞նչ է գցել»: — «Կատիկ դօջ»: «Քեզի ի՞նչ է կորել». — «Ոսկի մատնիք»: — «Ո՞ւր է կորել» — «Ժամի տանիք»: — «Ես եմ եգտլ ու չեմ տայ» — ասելով եկողը զարկում է պարզած ափին ու փախչում գէպի իրենց բունը: Ջարկւողը հետից վազում է: Եթէ ձեռքով խփեց փախչողին մինչև բունը հասնելը, վերջինս մեռնում է ու կանգնում է հակառակորդի բնի հետ, իսկ կտրողը ինքն է մօտենում գլխացի բանակին և «դքօ-դքօ» ասում:

Եթէ զարկւողը փախաւ իր բունը, սպասում է խաղալու իր հերթին, իսկ նրա տեղ իր կողմնակիցներից ուրիշն է դուրս գալիս: Որ կողմից որ աւելի շուտ բոլորը կտրւեն, նա է յաղթւածը:

19. ԲԱՍ Ո՛Վ ՏԱՐԱԻ

Խաղացողները նստոտում են շրջանաձև, մէջտեղ կանգնում է մէկը, որից ընկերները մէկ բան են առնում որ պահեն: Սա դառնում է մէկին և հարցնում «բա՞ս ո՞վ տարաւ»:—Նա պատասխանում է. «ես երբ տարայ, հա՛ նա տարաւ»: Որոնողը վազում է նրա մօտում մօտ կարծում է թէ պահած է իրը. դիմելով նոյն հարցով՝ աշխատում է գտնել իրը, մինչդեռ նստոտածները գաղտնի ձեռքէ ձեռք են անց կացնում այդ իրը: Ում մօտ որ իրը բռնւում է, նա է նստում մէջտեղ և որոնում, իսկ նախորդը նստում է նրա տեղը:

20. Ա Չ Ք Խ Փ Ո Յ Ի Կ

20. Մէկի աչքը կապում են և սկսում են չորս կողմից հրել, զարկել և փախչել: Երբ աչքերը կապած կարողացաւ մէկին բռնել, նրան աղատում են և բռնողի աչքերն են կապում: Երբեմն խաղացողներից երկուսի աչքերն են միաժամանակ կապում:

Խաղեր ցատկոտելով

21. Ս Ա Տ Ա Ն Ի Չ Ը Խ - Չ Ը Խ

Խաղացողները խմբւում են մի տափարակ տեղ, ընտրում են երկու մայր, բաժանւում երկու հա-

ւասար խմբի և «Թաց ու չոր» անում:

Առաջին խմբի մայրը իւրայինների հետ առանձնանում է և ամեն մինին անուն է դնում. առաւելապէս կենդանական թագաւորութիւնից: Յետոյ գալիս ելնում են երկրորդ խմբի անդամների շալակը, որոնք շրջանաձև կանգնում են միմեանցից փոքր ինչ հեռու: Շրջանի մէջ նաև տեղը դնում են մի մեծ և մի փոքր քար և սրա մօտ կանգնում են մայրերը, առաջինը երկրորդի շալակն ելած: Երբեմն մայրերը կանգնում են ընկերների շարքում: Բ. խմբի մայրը լաւ դիտում է թէ հակառակ խմբի անդամներից՝ ո՞րը ճիշտիւ կանգնածի շալակն է ելել: Յետոյ արդէն Ա. մայրը ձախ ձեռքով ծածկում է Բ. առաջնորդի աչքերը, աջի բռնողնցքով կամաց խփում գլխին և կանչում. «Ձը՛խ-չը՛խ, չը՛խ սատանի չըխչըխ. էյ գիտի կատու, մկներ են հաւաքւել է՛, շնորքդ ցոյց տուր»:

Կատու անուն կրողը կամաց ցած է գալիս, մօտենում բնին, մայրերի առջև դրած երկու քարին, և փոքր քարով մի քանի անգամ խփում է մեծին ու դառնում իր տեղը, հիշում շալակը: Ամենքը լուս սպասում են և Բ. մայրը դեռ աչքերը խփած, պլտի ասի՝ «կատուի» իսկական անունը: Եթէ չը գտաւ, բոլորը իջնում են. ա. մայրը առանձնացնում է կատին և անունը փոխում: Նորից հեծնում են հետեւեալներին և առաջնորդը նոյն կերպ մինին դուրս է կանչում:

Խաղը այսպէս շարունակւում է մինչև որ Բ. մայրը տայ քարը խփողի իսկական անունը այն ժամանակ խաղը փոխւում է և սրանք են հեծնում առաջիններին:

Մայրը աշխատում է ծաղրաշարժ և սրամիտ խօսքերով դուրս կանչել, և կանչածը խոտորնակ ճանապարհներով է մօտենում բնին, որպէս զի տեղի դրութիւնից Բ. մայրը չիմանայ ով լինելը:

22. Է Ս - Է Ս

Այս խաղը բոլորովին նման է «Սատանի չըխ-չըխ» խաղին, միայն տարբերում է նրանով, որ մայրերը կանգնում են միւսների շարքում և յաջորդաբար միւսների շալակն ելնում, և մի ձեռով իշու աչքերը խփելով միւսով խփում են գլխին և մի քանի մատ տնկում ու հարցնում. էս, էս քանիս է»: Եթէ ուղիղ չանւանեց մատներին թիւը, բոլորը իջնում և յաջորդների շալակն են ելնում և մայրը նոյն հարցը կրկնում է և երբ ուղիղ անւանեն՝ նրանք սրանց շալակն են ելնում:

23. Կ Ա Ղ Ե Մ

Վիճակով մինը կանգնում է բնում և կանչում: — Կանգ եմ, Կանգ եմ, Կանգ եմ Աւետիսին (կամ ում ուզում է), իսկոյն միւսները սկսում են խփել Աւետիսին, մինչև որ նա վազի գնայ բունը: Կանչողը հարցնում է սրան. «Ի՞նչ տանեմ»:

— Ապուր. կամ մի ուրիշ բան, — պատասխանում է երկրորդը:

Սա մի ոտի վրա «ապուր», «ապուր» կրկնելով առաջ է գնում. Բոլորը աշխատում են ձեռով խփել սրան և փախչել. իսկ եթէ մինը բռնւի, բոլորը թափ-

ւում խփում են բռնողին, մինչև որ նա փախչի բունը: «Ոտի վրա ցատկողն և նրա ընկերն ազատում են: Նոր բռնածը միւսնոյն կերպով ընկեր է կանչում և շարունակում խաղը: Եթէ մի ոտի վրա գնալիս յոգնեցաւ՝ նոյն կերպ դառնում է բունը և ընկերն է գալիս: Իսկ եթէ միւս ոտն էլ դրեց գետնին, այն ժամանակ բոլորը վրա են թափւում և խփում, մինչև որ նա դուրս պրծնի նրանց ձեռքից և փախչի բունը:

24. Թ Ո Յ Լ Տ Ո Ի Բ Գ Ն Ա Մ

Երկու ընկեր մտնում են բունը, իսկ միւսները կանգնում են բնից բաւական հեռու: Մէկը հարցնում է միւսին — «Թոյլ տուր գնամ» — Եթէ ընկերն ասում է «գնա», նա մի ոտքով առաջ է գալիս, փնցածները աշխատում են խփել նրան առանց բռնելու: Խաղը շարունակւում է, ինչպէս «Կաղ եմ» խաղը: Եթէ բնի մէջ կանգնածը ասի «մի գնայ», ընկերը չը պէտք է դուրս գայ, թէ չէ՝ լաւ ծեծ կուտի:

25. Ս Ա Լ Է Կ - Մ Ա Լ Է Կ

Վիճակով ընտրւածը բնից դուրս է գալիս մէկ ոտքով և աշխատում է ձեռքով խփել ընկերներին: Ընկերներն էլ ամեն կողմից խփում են նրան, սակայն ախպէս, որ նա չը կարողանայ նրանց զիպչել: Ում որ ձեռքով զիպաւ, նա է սկսում ցատկոտել մէկ ոտի վրա, իսկ ինքը ազատւում է:

26. Ա Թ Ո Ի Բ Մ Ա

ա) Խաղացողներից մինը, որ ընտրւում է պիւկով

և կոչուում է էշ, կամ մողի, կամ ձիակահագ, կզուում է՝ ծնկնիւրը փոքր ինչ ծոած, մարմինը մէջքից կ'տրած, թևերը ծնկնիւրին կոթնած, և գլուխը կախած, որ ցատկողների ոտները գլխին չը դիպչեն: Նախ մայրը, ապա միւսները հերթով սրա վրայից ցատկուում են— հեռից վազուում երկու ոտքը միասին խփուում են դժի մօտ, որտեղ կանգնած է մողին, ձեռքերը դնուում են կզողի մէջքին և վրայից ցատկուում: Երբ բոլորը ցատկուում են կզողը հեռանուում է գծից, սկզբուում երկու ոտ, այնուհետև էլի երկու ոտ: Թռչողները պարտաւոր են թռչել միշտ դժից: Ապա երրորդ անգամից յետոյ մողին փոխուում է ամեն անգամ մէկ ու կէս ոտք և թռչողներն էլ իրաւունք ունեն գծից մինչև մողու կանգնած տեղը մի տեղ ոտք խփելու: Խաղը նորոգուում է, երբ մինչև չի կարողանուում ցատկել կամ կտրուում է, և այս անգամ կզուում է այդ կտրուողը:

բ) Մինը կզուում է. միւսները մի-մի թաշկինակ ձեռքերին ցատկուում են և ցատկած միջոցին թաշկինակները մողու կոնակը դնուում: Երբ այսպէս բոլորն էլ ցատկուում են, խաղացողների կարգը փոխուում է, այսինքն ամենից վերջը ցատկողը ամենից առաջ է ցատկուում և իր թաշկինակը առնուում է մողու կոնակից, առանց միւսները վայր գցելու: Իսկ եթէ մինը չի կարողանուում թաշկինակն առնել, կամ իր թաշկինակի տեղ մի ուրիշինն է առնուում և կամ իրն առնելիս, մի ուրիշը վայր է գցուում, դառնուում մողի և կզուում է,

գ) Մինը մէջքը փոքր ինչ ծոած և գլուխը կախ ձգած կզուում է, աջ ոտը դնուում է փոքր ինչ առաջ և

թևերը կողքերին հպած ձեռներով յենուում է ծնկին: Մի ուրիշը ցատկուում է դրա վրայով և 10—15 ոտնաչափ նրանից հեռու նոյնկերպ կզուում է: Երրորդը ցատկուում է այս երկուսի վրայով և նոյնքան հեռաւորութեամբ կզուում: Այսպէս՝ երբ բոլորը ցատկելով կզուում են, առաջին կզողն է ցատկուում բոլորի վրայից և կզուում ամենից վերջը, յետոյ երկրորդը, երրորդը և այսպէս շարունակ:

27. Ս Ա Լ Ո Ի Կ Ո Ճ X

Խաղացողների թիւը չի սահմանափակուում: Վիճակով մինը ծալապատիկ նստուում է կանաչ խոտերի վրա և գլուխը բաշ ձգուում: միւսները հերթով հեռից վազուում են, ձեռքերը դնուում են նստողի մէջքի մօտ, գետնին և նստողի վրայով «թախլա» դառնուում, թռչուում:

Ով չը կարողացաւ թախլա դառնալ - թռչել, նա է նստուում, իսկ նստողը թախլա է դառնուում ամենից առաջ:

28. Բ Ո Լ Ո Ր Վ Ա Ն Ք Ի

Խաղացողներն ընտրուում են երկու մայր, բաժանուում են երկու խմբի, թաց ու չոր անուում և ընտրելով մի տափարակ տեղ՝ խաղն սկսուում:

Կտրւած խմբի անդամները գլուխ գլխի են տալիս, միմեանց ուսերից բռնուում կանգնուում են, ձեռքներով գմբէթ:

Մայրը դնուում է մի ձեռը գմբէթի վրա և արագ պտտելով նրա շուրջը՝ աշխատուում է ոտով կամաց խը-

փել միւս խմբի անդամներէից նրանց, որոնք թռչում, հիւսում են գմբէթի վրա, կամ այնտեղից իջնում փախչում են: Եթէ խփեց՝ խաղը փոխւում է, սրանք բռնւում և նրանք են թռչում:

Եթէ գմբէթի վրա թռածներէից մինն ընկնի գմբէթի մէջ, մայրը իրաւունք չունի նրան խփելու, մինչև որ վերջինս դուրս չը վազի: Երբեմն պայմանաւորւում են թոյլ տալ առաջնորդի շալակն ևս թռչելու և սա չը նայելով իր ծանր բեռին, այնուամենայնիւ վազում է գմբէթի շուրջը, աշխատելով խփել մինին, առանց իրա ձեռքը գմբէթից կտրելու, որովհետև հակառակ դէպքում խաղը չի փոխւի:

29. Ե Ր Կ Ա Ր Է Շ

Երկու խմբի են բաժանւում, ամեն մի խմբում լինում է մի մայր: Մի խմբի մայրը կանգնում է մի պատի մօտ, նրա ընկերներից մէկը գլուխը կռացնում է մինչև մօր գօտին և բռնում է նրա մէջքից, միւս ընկերներն էլ կռանալով և միմեանց մէջքից բռնելով մի երկար շարք են կազմում: Երկրորդ խմբի անդամները ըստ իրենց ճարպիկութեան կարգով թռչում են և նստում դրանց վրա: Եթէ թռչելու ժամանակ մէկի ոտքը գետնին կպաւ, դրանք յաղթւում են և իրենք են կանգնում, իսկ եթէ բոլորն էլ յաջողութեամբ թռան և նստեցին, վերջինը ծափ տալով համարում է առանց շունչ քաշելու մինչև ստօք. եթէ այդ համարելու միջոցին նստածներից մէկի ոտքը գետնին կպաւ՝ նորից յաղթւած են համարւում և դրանք են

կանգնում. իսկ եթէ այս էլ աջող է անցնում, նորից են թռչում և այս անգամ 5-ով աւելի են հաշւում:

Եթէ պատահում է որ կանգնածներից մէկը չը դիմանալով իր վրայինի ծանրութեանը ընկնում է, այն ժամանակ նրանց մօրը ծաղրելով ասում են միմեանք՝ «իշիդ ինչի՞ չես գարի տւել», ու նորից շարունակում խաղը:

30. ԹՈՒՄԲՈՒԼՈՒՄ-ԹՈՒՄԲՈՒԼՈՒՄ

Սաղացողներից մին ծալապատիկ նստում է. սա կոչւում է մայր, մի ուրիշը. որ վիճակով ընտրւում է և էջ է կոչւում, գլուխը սրա գոգը դրած՝ կզում է: Միւսները հերթով մէկ մէկ թռչում հեծնում են իշին ու ասում.

«Թումբուլում-թումբուլում էշակ»:

—Ո՞րտեղից ես գալիս,—հարցնում է մայրը.

«Ախալցխայից, կամ մի այլ տեղից—պատասխանում է հեծնողը:

—Ախալցխա ի՞նչ էիր անում, կրկին հարցնում է մայրը:

«Ճանձ ու խնձոր էի առնում», ասում է հեծնողը, կամ մի ուրիշ բան, որով նշանաւոր լինէր Ախալցխան:

—Գնա, ու արի,—պատասխանում է մայրը. եթէ հեծնողի պատասխանը ճիշտ է, այսինքն յիշել է իր եկած քաղաքի այն բանը, որով նա նշանաւոր է, հեծնողը իջնում և իր հերթին նորից է գալիս, իսկ եթէ սխալ է, օրինակ, «Ախալցխայում բաժրակ էի առնում»

բէկի հրամանը կատարել: Երբեմն հրամանը լիովին դեռ
չէ կատարած՝ բէկը ասում է՝ «ներում եմ»: Իսկոյն
գլխովը դադարում է խփելուց, նստում են տեղերը և
հետեւալն է գցում վէգը: Եթէ ալջու կանգնեց, դառ-
նում է բէկ, եթէ թոխան՝ գլխի, միայն երկու դէպ-
քում էլ նախորդից թուրի մի հարած է ընդունում
որպէս «խալաթ», իսկ եթէ բոք գայ, վէգը յանձնում
ընկերին, այն ինչ ջիթ եկած միջոցին բռնում է և որ-
պէս գող կրում է պատիժ:

33. Մ Ա Տ Ա Ն Ի

Այս խաղը բոլորովին նման է «Բէկ եմ, բէկ եմ»
խաղին, միայն վէգի փոխարէն խաղում են մատանիով:
Առնում են մատանին բուռը, վեր գցում, դաստակի
երեսին առնում և աշխատում առանց միւս ձեռի օգ-
նութեան եթէ բուռ մատն անցկացնել՝ բեկ լինեն, եթէ
ճկոյթը՝ գլխի, իսկ եթէ ոչ մինը, կամ վեր գցելիս
փոխանակ դաստակի երեսին կանգնելու՝ վայր ընկաւ,
լինում են գող:

34. ՓԱՓԱԽ ԵՏԵԻԴՐՈՒԿ

Խաղացողները շրջանաձև պըպզում են և կոչ-
ւում են հաւեր, իսկ մինը, որ կոչւում է շուն, վերց-
նում է մի թաշկինակ, եթէ խաղացողները աղջիկներ
են, կամ մի դտակ, փափախ, եթէ տղաներ են և պը-
տըտում է հաւերի ետեղից:

Հաւերը լուռ պըպզում են, ետեւերը չեն նայում,
չեն շարժւում տեղերից և չեն ասում ընկերին, թէ

թաշկինակը նրա ետին է գրած:

Շունը պտտելով հաւերի շուրջը սրա նրա մօտ
կցանում է, ձեացնելով իբր թաշկինակը կամ փափախը
նրա ետեղ վայր է ձգում և ասում:

«Տեսնեմ՝ հաւս հաւկիթ ածել է»:

Վերջապէս թաշկինակը ձգում է մինի ետեղ, այն-
քան հեռու, որ հաւը պպզած տեղից կարողանայ վերց-
նել, և շարունակում է ճանապարհը աշխատելով ցոյց
տալ՝ թէ դեռ ևս չի ձգել:

Հաւը եթէ նկատի, թէ թաշկինակը իր ետին է
դրած, իսկոյն վեր է կենում առնում թաշկինակը և
վազելով շան ետեղից խփում է նրան, մինչև որ սա գայ
պըպզի իր տեղը: Այնուհետեւ այս հաւը կը լինի շուն:
Իսկ եթէ չը նկատի, շունը շրջան է անում, գալիս
վերցնում թաշկինակը և խփում հաւին, վազեցնում,
մինչև որ սա շրջան անելով կը գայ հորից կը պըպզի
իր տեղը: Շունը նորից է պտըտում, թաշկինակը մի
ուրիշի ետեղ դնելու:

Եթէ մինը շրջանի միջից անցնի, նրան «զըխկ» են
գարկում, կամ մի ուրիշ պատիժ տալիս:

35. Կ Ո Ի Կ Ո Ի Լ Ի Կ Ո Ի

Բոլոր խաղացողները շրջանաձև պըպզում են,
իսկ մինը մի թաշկինակ ձեռին կանգնում է շրջանի
մէջտեղը, Վերջինս կոչւում է շուն, իսկ միւսները ա-
քաղաղներ:

Աքաղաղները այս ու այն կողմից կանգնում կու-
կուլիկու կանչում և իսկոյն պըպզում են: Շունը աշ-

խատում է ձեռի թաշկինակով խփել արքայադիրն կանգնած ժամանակ և եթէ աջողի ինքը կը դառնայ արքայադիր իսկ նա շուն:

36. Հ Ա Ի Կ Ո Ի Ր

Խաղացողները միմեանց կից շրջանաձև նստում են, ոտների ազդրն ու ուրքը եռանկիւնաձև կանգնեցրած: Մայրը վերցնում է մի թաշկինակ և ոտների տակից միմեանց տալիս խմբովին երգելով

«Հաւուր՝ արի, արի, քիշքիշ՝ դնա, դնա».
Շրջանի մէջ կանգնած է լինում մինը «շուն» որ աշխատում է բռնել թաշկինակը մինի ձեռին: Եթէ սա մէջքը դարձրեց նրան, որի մօտ գտնւում է թաշկինակը, վերջինս խփում է մէջքին, և թաշկինակը տալիս ընկերին, սա էլ միւսներին: Իւրաքանչիւր անգամ, երբ թաշկինակը պտտւում, գալիս է առաջնորդի ձեռը, սա ցոյց է տալիս և համարում. «Մէկ լաչակ». Եւ երբ երեք անգամը լրանայ, շանը բռնում խզըզում են— կըսմթում են: Իսկ եթէ բռնեց մինի ձեռքում, երեք անգամ խփում է նրան, որի ձեռքում բռնեց թաշկինակը և նստում նրա տեղը, իսկ սա դառնում է շուն:

37. Ք Ո Ռ Մ Ա Մ Ի

Վիճակով մինի աչքերը կապում են, սա կոչւում է քոռ (կոյր) Մամի: Քոռ մամին պըպզում է և աղօթել է ձևացնում, իսկ միւսները շրջապատում են նրան և ձեռքերը սրա գլխին դնում, տանում բերանները, ձևացնելով իբր բան են ուտում: Քոռ մամին

հարցնում է. «Էտ ի՞նչ էք ուտում»: «Ձիր ու չամիչ» պատասխանում են միւսները: «Ինձ էլ տաք», խնդրում է քոռ մամին: «Հացւի, տանք», ասում են երեխաները: Քոռ մամին նախ լացւում և ապա մկտում է գետին շշափերով բան որոնել: «Էտ ի՞նչ ես կորցրել» հարցնում են երեխաները:— «Հօրս ոսկի մատի իքը», պատասխանում է քոռ մամին: «Ես եմ գտել, չեմ տայ» ասում են երեխաները, խփում մամին և փախչում: Մամին կոյր կոյր ընկնում է երեխաների ետևից, որոնք խփում և խուսափում են սրանից և երբ մինին բռնում է՝ բոլորը իսկոյն հաւաքւում բանդում են սրա աչքակապը և նոր բռնածին կապում: Խաղը նոյնկերպ կրկնւում է:

Թոկերով խաղեր

38. Կ Ո Ր Կ Ո Տ Ա Պ Ո Ի Ր

Խաղացողներից մինը նստում է գետնին ձեռին մի երկու արշին երկարութեան թոկ բռնած: Մի ուրիշն այս թոկի ծայրից բռնում և կանչում է. «Եկէք, եկէք, կորկոտ ապուրիս համը տեսէք»: Բոլորը գալիս մի մի մատ խփում են նստողի, ապուրի, գլխին՝ ասեմի մի մատ խփում են նստողի, ապուրի, տեսեմ»: Յետոյ ապուրի լով. «Կորկոտ ապուր, համդ տեսեմ»: Եւ երբ տէրը պաշտպանում է իր ապուրը, թոկի ծայրից բռնածը պտտում է նրա շուրջը և մինչդեռ միւսները նոյն նաժը պտտում է նրա շուրջը և մինչդեռ միւսները գլխից խփում են նրան, սա ջանք է անում խփել մինին ոտքի ծայրով: Եւ եթէ խփի, խփողը կը լինի ապուր, իսկ նախկին ապուրը՝ տէր և պաշտպանող նոր ապուրին:

Գնդակով խաղեր

39. Ս Ա Յ Ի

Երկու երեխայ, կամ մի քանիսը երկու խմբի բաժնւած՝ շրջանաձև շոքում են: Նախ որոշում են թէ քանիսը պիտի «գնան» (գնդակին խփեն), որ խաղը տանեն: Սովորաբար որոշում են 500—1000 և հազիւ աւելի: Ապա որոշում են թէ «50-ին կամ հարիւրին բըռնել կայ», այսինքն յիսուներորդ կամ հարիւրերորդ անգամ գնդակին խփելուց յետոյ, բռնեն գնդակը, հանգըստանան և նորից խաղան, թէ ուղղակի շարունակեն: Խաղը սկսելուց առաջ «գնդակը ծախում են», այսինքն առաջին խաղացողը համաձայնում է հաշւել թէ միւսը արդէն 30-60 գնացել է: Խաղացողը գնդակն առնում է բուռը, կամաց խփում է գետնին, բոլորը միասին երկարացնելով հաշւում են՝ մէկ, գնդակը վեր է թռչում, սա առանց բռնելու նորից է խփում և հաշւում երկու: Այսպէս 3, 4 և այլն մինչև որ գնդակն ընկնի վայր: Յետոյ միևնոյն կերպ խաղում է միւսը: Խմբի բաժանւած միջոցին, նախ խաղում է մի խումբը և յետոյ միւսի, ընկերով համարածը շարունակելով:

Գնդակը վայր ընկնելիս՝ խաղացողը մի քանի անգամ խփում է գնդակին և «հանում գնդակը» ու շարունակում:

40. Չ Ա Ր Խ

Երկու երեխայ կամ երկու խումբ նախապէս որոշում են թէ մինչև քանիս գնացողը տանի և «ծա-

խում են գնդակը»: Առնողը՝ կանգնած խփում է զգնդակը գետնին, պտտւում է և հաշւում մէկ, գնդակը վեր է թռչում, սա մի կամ մի քանի անգամ, նայած պայմանին, խփում է դաստակով գնդակին, պտտւում է և երկուս հաշւում: Խաղը այսպէս շարունակւում է և խաղացողները փոփոխւում են, երբ գնդակը վայր է ընկնում:

41. Զ Ա Ր Ն Ե Ն Ք Դ Ա Ռ Ն Ա Ն Ք

Երկու հոգի յաջորդաբար խփում են գնդակին ու չարի դառնում, պտտւում, և ով վրիպեց՝ նա տարւում է:

Սրան նման է «կանչել» խաղը, որը խաղում են ոչ պակաս երեք երեխաներից: Գնդակին խփողը տալիս է մինի անունը, որը և խփում է գնդակին, չարի դառնում, կանչելով մի ուրիշին:

42. Ք Ա Ր - Թ Ո Փ Ի

Տնկում են մի քար, որ կոչւում է «ապա», ձեռք են բերում մի գնդակ և մի թիակ—մի արշինաչափ փայտ, որի մի ծայրը տափակ և լայն է, իսկ միւսը փարակ և կլոր: Խաղացողներին մինը կանգնում է բըրբարակ և կլոր: Խաղացողներին մինը կանգնում է բըրբարակ, իսկ միւսները, որոնց թիւը չի սահմանափակւում, խփում են միւսները, որոնց թիւը չի սահմանափակւում, բնից մի քանի սաժէն հեռու: Բնում կանգնողը ձախ ձեռով վեր է ձգում գնդակը և աջ ձեռի թիակով խփում: Ներքև կանգնողները աշխատում են բռնել զգնդակը, և եթէ մինը բռնի, ինքը կերթայ կը խփի զգնդակը, իսկ եթէ չը բռնեն, հասնողը վերցնում է գնդակը

և ձգում բունը, աշխատելով խփել քարին: Եթէ դիպցրեց, ինքը կերթայ խփելու, իսկ եթէ ոչ՝ դարձեալ նախկին խփողը կը խփի:

43. Թ Ա Գ Ա Ի Ո Ր Ի Գ Ն Դ Ա Կ

Խաղացողները բաժանուում են երկու խմբի և 5—8 սաժէն հեռաւորութեամբ միմեանց հանդէպ ուղիղ գծով կանգնում են: Սրանք կոչւում են էշեր: Առաջին խմբից մինը ձգում է գնդակը դէպի երկրորդ խումբը: Եթէ այս խմբից մինը կարողացաւ բռնել գնդակը, բռնողը գնում կանգնում է առաջին խմբի ետեւը և կոչւում է թագաւոր: Յետոյ երկրորդ խմբից են ձգում գնդակը դէպի առաջին խումբը, և եթէ մինը բռնում է, բռնողը գալիս է այն խմբի ետեւը կանգնում է, կոչւում է թագաւոր: Այսպէս՝ յաջորդաբար գցելով թագաւորները շատանում, էշերը քչանում են: Երբ մի կողմի ոչ թէ էշերից, այլ թագաւորներից մինն է բռնում գնդակը, այն ժամանակ երկու խմբի թագաւորներն էլ նստում են էշերի վրա և գնում միւս բունը:

44. Ս Ա Տ Ա Ն Ի Հ Ո Ր

Բոլոր խաղացողները միմեանց մօտ մի-մի փոս են փորում, մօտաւորապէս 4 վերշոկ շրջապատով ու երկու վերշոկ խորութեամբ: Այս փոսերը կոչւում են սատանի հորեր, և իւրաքանչիւրը պատկանում է մինին, իսկ սրանց բոլորի մէջտեղի հոսը կոչւում է կըրակ և տէր չունի: Հորերից 2—3 արշին հեռու գծում են մի գիծ, կամ գնում մի քար, նշանակելով այն բուն:

Յետոյ հերթով մէկ մէկ կանգնում են բնում և գնդակը գլորում դէպի հորերը, աշխատելով գցել «կրակի» մէջ: Եթէ հորերի մէջ ընկի ի, առայժմ ոչինչ չի հաշիւ և գնդակը կը գլորի յաջորդը, բայց երբ «կրակն» ընկաւ, իսկոյն բոլորը փախչում են զանազան կողմեր: Գնդակ գցողը առնում է գնդակը և գցում մինի ետեւից: Եթէ դիպաւ՝ վերջինս լինում է էշ, ինքը՝ հեծնող, իսկ եթէ ոչ՝ ընդհակառակը:

Էշը կանգնում է բնում, իսկ հեծնողը ելնում սըրա շալակը: Էշը գնդակը գլորում է դէպի հորերը՝ աշխատելով գցել կամ իր, կամ կրակի մէջ: Եթէ իր հորն ընկաւ, ինքն է ելնում հեծնողի շալակը, և սա գլորում է գնդակը, իսկ եթէ կրակն ընկաւ, բոլորը փախչում են, շալակն ելնողը վայր է թռչում և «ստում» «ես կրակ», որով ազատւում է խփելու վտանգից, իսկ էշը առնում է գնդակը և գցում փախչողներից մինի ետեւից: Եթէ դիպաւ՝ սա դառնում է էշ, իսկ ինքը հեծնող, իսկ եթէ չը դիպաւ, հակառակը:

Իսկ եթէ գնդակը ընկնի մի ուրիշի հոր, այն ժամանակ այդ հորի տէրն է ելնում իշու շալակը: Եթէ գնդակը ընկնի հեծնողի հորը, սա քաշում է իշու ա-կանջը, բայց եթէ երեք անգամ միմեանց ետեւից կրկ-կանջ, աւս, այն ժամանակ բոլորը խզըզում են հեծնո-ղին—խտաացնում և կամրթում են: Գնդակը եթէ ոչ մի հոր չընկնի, միւսնոյն դրութեամբ կընկնում են մինչև ընկնելը:

45. ԱՆՊԷՐՍ ԴՈՒՐԿԱՐ, ՉԱԴՐ Ե ՇԻՆՈՒՄ

Խաղացողները, որոնց թիւը չի սահմանափակ-

վրա թռչկոտելով, գնում վերցնում է իր ձողը և ետ գալիս: Այս ժամանակ մայրը՝ «մածուն, մածուն, մակըթեմ, երթաս, դաս, լիթեմ» ասելով, նայում է նրան, և եթէ սա առաջները բանայ կամ երկու ոտը միասին գետնին դնի, իսկոյն «գըխկ» է ասում: Այն ժամանակ փոխում են նրանք իրենց դերերը:—Մայրը գնում է բունի խփելու, իսկ խփողը լինում է մայր, գնում է իր նշանը և կանգնում մօտը:

Եթէ գցողը չի կարողանում խփել նշանին, ձողը ընկած տեղը մնում է, մինչև բոլորը գցում վերջացնում են, իսկ եթէ ձողը նշանին չի հասնում, մայրը վերցնում և մի կողմ է նետում, ուր և մնում է, մինչև յո բոլորը մի անգամ գցում են. յետոյ մնացած և չը հասած ձողիկների տերերը ի միասին առաջները փակած մէկ ոտի վրա թռչկոտելով գնում վերցնում, ետ են բերում իրենց ձողերը նորից գցելու համար: Մայրը միևնոյն խօսքերը կրկնելով աշխատում է «ղըռխկ» ասել և փոխել պաշտօնը: Ամենից վերջը մայրն է կանգնում գծի մօտ ու իր փայտով նշանին խփում. եթէ դիպցրեց, ազատում է իր նշանը, և խաղը նորից է սկսում: Իսկ եթէ չի դիպչում, խաղացող երեք վերցնում են մօր նշանը և միմեանց ձգում: Մայրը պէտք է նրանց ձեռքերից նշանը խլի ու մէկին նրանով դարկի: Եթէ դիպաւ, խաղը սկսւում է նորից:

47. Յ Ո Պ - Յ Ո Պ

Խաղացողների թիւը չի սահմանափակւում Իւրաքանչիւրը ունենում է մի ձող: Մայրն առնում է

բոլորի ձողերը, երկու ձեռով բռնում մէջ տեղից և զլխի վրայով գցում ետև. ում ձողը որ ամենից հեռու ընկաւ, նա իրաւունք է ստանում ամենից առաջ խաղալու և ձողն էլ գետնին առաջին տեղն է դնում: Յետոյ մայրը գցում է նոյնպէս մնացած ձողերը և ամենից հեռու ընկածը գետնին դրած առաջին ձողից մի և կէս ստնաչափ հեռու հն դնում: Այսպէս կրկնում է մի քանի անգամ, և միւս բոլոր ձողերը հերթով մէկ ու կէս ոտնաչափ հեռաւորութեամբ միմեանց զուգահեռական շարւում են գետնին:

Խաղը սկսւում է առաջին ձողի տէրը. մի ոտի վրա նա թռչում է «յոպ-յոպ» ասելով և նախ առաջին ձողից մինչև վերջին ձողը, այնպէս որ ոչ ձողին դիպչի, ոչ էլ միւս ոտը գետնին դնի, յետոյ ուրապատու անցնում է ձողերի արանքներով և ապա դարձելով երեսը ձողերի երկարութեամբ, կողքով նախ առանց ձողերը կոխելու և յետոյ կոխտալով՝ թռչում է իւրաքանչիւր ձողի վրայով: Եթէ այս բոլորը անթերի կատարւում է, միմիայն մի ոտով, ա՛ն ժամանակ իր ձողը տարւում է, միմիայն մի ոտով, ա՛ն ժամանակ իր ձողը վերցնում և գուրս է գալիս խաղից: Իսկ եթէ վրիվ վերցնում և գուրս է գալիս խաղից: Այսպէս խաղում են բոլորը՝ բացի վերջին երկուսից: Վերջը թերը իր ձողը դնում է ընկերոջ ձողի մէջտեղը խաչաձև, 6 անգամ շուրջը մէկ ոտի վրա թռչկոտում, յետոյ մէկ անկիւնից դիմացի անկիւնը 6 անգամ. եթէ աջողութեամբ վերջացրեց, ինքը հեռանում է, իսկ ձողերը մնում է գետնին: Սկսում է խաղալ վերջինը վերջըն-

թերին բողբոլին նման, միայն իր ձողը դնում է խա-
չաձև ընկերով ձողի վրա վերևից: Եթէ աջողու-
թեամբ վերջացրեց՝ ազատում է պատժից, իսկ
եթէ ոչ՝ ընկերները կապում են սրա աչքերը,
ձեռքը տալիս են մի ձող: Վերջընթեր խաղացո-
ղը ելնում է շալակը. մի ուրիշը մի ձող ցցում է
գետնին, ծայրին անց է կացնում մի գտակ և մի ան
գամ ցոյց տալիս պատիժ կրողին՝ նախ քան նրա աչ-
քերը կապելը: Պատժւողը վերջընթեր խաղացողին շա-
լակած կոյր-կոյր առաջ է գնում և երբ աջողացնում
է ձեռի ձողով խփել գտակին ու վայր գցել՝ ազատ-
ւում է:

48. Հ Ո Ր Թ

Խաղում են երկար ձողերով: Նախ փորում են
մի փոս, մօտը դնում մի բռնափ քար կամ ոսկոր, որ
հորթ է կոչւում: Մինը ձեռի ձողով խփում, առաջ է
գլորում հորթը «արածելու» և անշանում է մինին նոյն
անելու, սա ևս իր հերթին կանչում է մի ուրիշին և այս
այսպէս, մինչև որ մինը չըկարողանայ խփել հորթին: Այդ
ժամանակ այդ վրիպողը կոչւում է «մայր» և աշխատում
է հորթին խփելով «արածելուց» ետ դարձնել, գցել
փոսը: իսկ միւսները, որ գայլ են կոչւում, աշխատում
են խփել, հեռացնել փոսից: Մայրը միևնոյն ժամա-
նակ աշխատում է ձեռի ձողով խփել գայլերին և եթէ
աջողի, խփւածը կըլինի մայր, իսկ ինքը գայլ: Խաղը
վերջանում է՝ երբ «հորթը» պցում են փոսը:

49. Թ Ո Ւ Թ

Ինից բաւական հեռու մի փոս են փորում և նրա
մէջ կանգնեցնում են կովի կամ եզան ուղղի կտոր,
որ բուր է կոչւում: Մայրը կանգնում է նրա մօտ և
պաշտպանում: Միւսները ընից փայտերը շարտում են
և աշխատում են թութը պարկեցնել, իսկ մայրը աշխ-
տում է ոսկորը նորից տեղը քշել ու կանգնեցնում է:
Փայտը ձգելուց յետոյ պէտք է փայտն ազատել, նո-
րից շարտելու համար: Ում աջողւում է առանց մօր
փայտով զարնելու ազատել, նա կանգնում է բնում և
իր հերթին սպասում: Պատահում է որ մայրը փոխա-
նակ թութը պաշտպանելու, ընկնում է միւսների ե-
տևից, որ փայտին չը հասած՝ խփի նրանց. այդ միջո-
ցին միւսները պարկեցնում են թութը ու խփելով հե-
ռացնում: Մայրը պէտք է թութը խլի նրանց մահակ-
ների տակից, բերի կանգրեցնի փոսի մէջ, աշխատելով
միաժամանակ դիպցնել միւսներին, որ ինքն ազատւի:
Ում որ խփեց, նա դառնում է մայր:

50. Կ Տ Ի

Բաժանւում են երկու մասի. գործիքներն են,
մի երկար փայտ, մօտ $1-1\frac{1}{2}$ արշին, և մի կարճ փայտ
— մօտ 3 վերջ. երկարը կոչւում է ջոխի, իսկ կարճը
կտի: Գետնին մի փոքրիկ փոս են փորում, որ կոչ-
ւում է բուն. մի խումբը կանգնում է բնի մօտ, իսկ
միւս խումբը հեռանում է: Մ. խմբից ամեն մէկը պցում
է երկու տեսակ, այսինքն առաջին երեք անգամը կտին

դնում է Չոխու ծայրին և թռցնելով խփում, յետոյ ամեն անգամ նա Չոխին դնում է բնի վրա, իսկ հակառակորդները գցում են կտին. եթէ Չոխուն խփեցին, կը նշանակի խաղացողը կտրեց այս անգամ, իսկ եթէ ոչ՝ նա երեք անգամ այդ ձևով (որ կոչւում է մուճուր) գցելուց յետոյ ձգում է «տաշուր», այսինքն կտին ձախ ձեռքով ծուլ է անում և Չոխով աջ ձեռքով խփում, հակառակորդները աշխատում են կտին բռնել. եթէ բռնեցին, դա նորից համարում է կտրած, իսկ եթէ կտին գետին ընկաւ, ընկած տեղից աշխատում են այնպէս գցել, որ բնի մօտ ընկնի — այնչափ մօտ, որ բռնի և կտու հեռաւորութիւնը Չոխու տարածութիւնից քիչ լինի, եթէ աջողեց, խաղացողը նորից կտրած է համարում, իսկ եթէ ոչ, խաղացողը Չոխու երկարութեամբ չափում է բնի և կտու ընկած տեղի տարածութիւնը և ամեն անգամ գումարում է մինչև տասը լրանալը: Երբ տասը լրացաւ, նա համարում է ողջ — այսինքն՝ որքան էլ որ այդ օրը խաղալու լինեն և որքան էլ իբր ընկերները տարւեն, բայց երբ հերթը իրեն եկաւ, նա երեք մուճուր չի խփելու և երեք չի համարելու: Երբ մէկը ողջ է, նա իրաւունք ունի իր ընկերներից մէկի փոխարէն խաղալ և նրան էլ ողջացնել — կամ եթէ այդ չի ուզում և շարունակում է տաշուր խփել և չարչարել հակառակորդներին, դա կոչւում է «շորվա-լի»: Երբ պատահում է որ Ա. խմբի բոլոր անդամները կտրւում են, դրանք համարում են յաղթած, Չոխին ու կտին թողնում են բնի մօտ, իրենք անցնում են ցած, և Բ. խումբն է գալիս և խաղ սկսում:

Քարերով խաղեր

51. Կ Ը Ռ - Կ Ը Ռ

Խաղում են միայն երեք երեխայ բռնափ երեք քարով: Հերթով մինը առնում է երկու քար ձախ ձեռք, իսկ երրորդը աջ, երրորդով խփում է երկու քարին և վայր գցում. եթէ քարերը միմեանցից մի ոտնաչափ հեռու ընկան, այն ժամանակ վերցնում է մինը, դրանով խփում միւսին և ապա սրանով երրորդին: Խաղն այսպէս շարունակւում է, մինչև որ մինը վրիպի, քարերը միմեանց չը դիպչեն կամ վայր գցած միջոցին միմեանցից մի ոտնաչափ հեռու չը լինեն: Այն ժամանակ այս վրիպողը դառնում է էջ, և եթէ երկրորդ խաղացողը աջող խաղաց, ելնում է իշու շալալը և սպասում, մինչև որ երրորդը խաղայ, վերջացնի: Եթէ սա էլ աջող խաղաց, ինքը հաճում է իշու շալակը, իսկ երկրորդը խաղում է: Այսպէս շարունակւում է, մինչև որ մինը վրիպում է. այն ժամանակ նախկին էջը ելնում է այս նոր իշու շալակը, իսկ միւսը խաղում: Եթէ խաղի սկզբին երկուսը միմեանց հետեից վրիպում են, այն ժամանակ առաջին վրիպողը ելնում է երկրորդ վրիպողի շալակը:

52. Լ Է Պ

46. Խաղացողները բաժանւում են երկու խմբի, գետնին գծում են մօտ $3\frac{1}{2}$ սաժէն մեծութեամբ մի շրջան, ճիգ, շրջապատի վրա դնում են մի կլոր քար, որ

կոճիկ է կոչւում և իւրաքանչիւրը մի մի տափակ քար, լէպիկ, առած «իշնում է» — կոճիկի մօտ կանգնած՝ գցում են լէպիկները շրջանից դուրս։ Յետոյ հերթով — ում լէպիկը բարձր է — նա գցում է առաջինը — խփում են կոճիկին։ Առաջին խփողը շարունակում է խփել միշտ իր լէպիկի ընկած տեղից, մինչև որ փրստ է գալիս — չի դիպչում կամ կըռէ լինում — լէպիկի և կոճիկի մէջ մի ոտնաչափից պակաս տարածութիւն է մնում, և այս ժամանակ «մեռնում է», դադարում է խփելուց։ Յետոյ միւս ընկերներն են խփում կոճիկին, բայց առաջին անգամ ոչ թէ իրենց ելած տեղից, այլ լէպիկի մօտից։ Այսպէս մի խումբը քշում հեռացնում է կոճիկը շըրջանից։ Երբ մի խմբի բոլոր անդամները մեռնում են, միւս խումբն է խփում, և քշում կոճիկը դէպի շրջանը։ Թէ հասցրին կոճիկը շրջանին, ազատւում են պատժից, և խաղը նորից է սկսւում, իսկ եթէ ոչ՝ առաջին խմբի անդամները ելնում են սրանց շալակները և կոճիկի կեցած տեղից գնում մինչև շրջանը։

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Խաղեր առանց գործիքի

	Երես
1. Գտնոն ու գայլը	6
2. Ջրատամբի	6
3. Հարայ-մօլլա	7
4. Դալլաք բօրա	7
5. Ազազա	8
6. Աշքախրփուկ կամ պահմըտոցիկ	9
7. Լալօյինի	10
8. Տըզ-տըզ	11
9. Չոբան-չոբան	12
10. Ես տարայ	13
11. Չուռ առայ	14
12. Գայլը աղէսին հասաւ	14
13. Պուտ պուտ	15
14. Ոտք համրել	16
15. Հրեշտակ և սատանայ	17
16. Ալաբէկի կատուն	18
17. Անա մարիկ, որ չիմ տայ	19
18. Դմբօ-դմբօ	20
19. Բաս Բվ տաբաւ	20
20. Աշքխփոցիկ	

Խաղեր ցատկոսելով

21. Սատանի չըխ-չըխ	20
22. Էս-էս	22
23. Կաղ եմ	23
24. Թուլ տուր գնամ	23
25. Սալէկ-մալէկ	23
26. Աթուրմա	25
27. Սալ ու կոճ	

28. Բոլորվանքի	25
29. Երկար էշ	26
30. Թումբուլում-թումբուլում	27
31. Չանդի մանդի չարուխի	28

Խաղեր քաշիմակով

32. Բէկ հմ, բէկ հմ	29
33. Մատանի	30
34. Փափախ ետեգրուկ	30
35. Կուկուլիկու	51
36. Հուկուր	32
37. Քոռ մամի	32

Թուկերով խաղեր

38. Կորկոտ ապուր	33
----------------------------	----

Գնդակով խաղեր

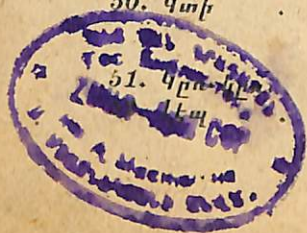
39. Սայի	34
40. Չարիս	34
41. Չարնենք դառնանք	35
42. Քար-թովի	35
43. Թագաւորի գնդակ	36
44. Սատանի հոր	36
45. Ախպէրս դուրկար, չադր է շինում	37

Փայտերով խաղեր

46. Էժ-էժ	39
47. Յոպ-յոպ	40
48. Հորթ	42
49. Թութ	43
50. Կտի	43

Քարերով խաղեր

51. Կրուկ	45
Էպ	45

- I Երեխայի կրթութիւնը մինչև 6-տարեկան հասակը—
Հենրիկ Վերնիցի թարգմ. Ստ. Լիսիցեանի 25 կ.
- II Երեխայի քունը—Վերնիցի, թարգմ. Ստ. Լիսի-
ցեանի. 15 կ.
- III Երեխայի ազատութիւնը, Կ. Հ. Վենտցելի,—Մե-
ծերն ու փոքրերը—տ/կ. Իսահակէի, թարգմ.
Ստ. Լիսիցեանի. 1 կ.
- IV Սովորութիւնները, նրանց նշանակութիւնը ու կրթ-
թութիւնը—Կ. Ելնիցկու, թարգմ. Մ. Ադ. և
Ստ. Լ. 15 կ.
- V Պարզեանքն ու պատիժները ընտանեկան դաստիա-
րակութեան մէջ—Ֆեսենկոի, թարգմ. Մ. 15 կ.
- VI Ո՞րտեղից է աշխարհ եկել քո փոքրիկ եղբայրը —
Պալանդաուէրի, թարգմ. տ. Հ. Թոփչեանի. Ծո-
նօթացրէք կեանքի ծագման հետ—Տիկ. Սելմերի,
թարգմ. Ստ. Լ. 15 կ.
- VII Ընտան. դաստիարակութեան նպատակներն և հի-
մունք. —Պ. Կապտերի, թարգմ. Միս. Աս. 15 կ.
- VIII Ինչն է հետաքրքրում և զարդացնում մանկան—
Ակսէլ Արստալ թարգ. Ստ. Լիսիցեանի 15 կ.
- IX Մանուկների աշխատանքն ընտանիքում. 15 կ.
- X Տղան և աղջիկը անցողական շրջանում Բուլ և Նեկ-
սէն. 10 կ.
- XI Մանկան ազատութիւնն ու ուրախութիւնը, Օտտօ
Էրնստ. 20 կ.

ԳԻՆՆ Է 20 ԿՈՊ.

Ճանապարհածախսը՝ 1 ռ. ոչ պակաս գնողների հա-
մար խմբագրութեան վրա է՝ Тифлис, Редакция «Аверья».